

Doc. dr Hristo Petreski

MAKEDONSKA AUTORSKA BAJKA

Makedonska autorska bajka, pojavila se i razvijala u dosluhu sa autorskom bajkom najpre u okruženju, a onda i pod uticajem svetske, evropske i balkanske autorske bajke. njeni glavni predstavnici su: Marko Cepenkov, Slavko Janevski, Vidoe Podgorec, Svetlana Hristova - Jocić, Gligor Popovski, Slavka Maneva, Duško Nanevski, Liljana Beleva, Velko Nedelkovski, Aleksandar Prokopiev, Duško Kralevski i drugi.

Ono što je posebno karakteristično za makedonsku autorsku bajku, to je njen veoma širok dijapazon tema i motiva, sadržaji obogaćeni folklornim elementima i bogat i sočan arhaični jezik.

Na stilskom i izraznom planu, makedonska autorska bajka se mnogo ne razlikuje od narodne bajke, pa se čak može reći da je ona samo osavremenjen njen oblik, gde dolazi do izraz invencija i specifični način pripovedanja samog autora.

Autorska bajka u Makedoniji javlja se povremeno i sporadično (u određenim cikličnim, generacijskim periodima), pa se ne može reći da je omasovljena i dovoljno zastupljena i u uxbenicima i lektiri.

Ipak, u makedonskoj pripovedačkoj tradiciji, autorska bajka zauzima posebno mesto ne sa svojim kvantitativnim, većsa kvalitativnim osobinama. Tako, ona je lako čitljiva i prihvatljiva, sa neobičnim fantastičnim i inspirativnim ishodištima, velikim i teško

predvidljivim preokretima, što govori o sveukupnom pozitivnom iskustvu i jako povoljnom utisku.

Neke od makedonskih autorskih bajki sigurno bi zauzeli visoko vrednosno mesto kada bi se prevele i bile poznate širem auditorijumu, a tu pre svega mislimo na neverovatnu bajku "Siljan Roda" autora Marka Cepenkova.

Ipak, smatramo da je makedonskoj autorskoj bajci neophodno ne samo prevođenje i priopštavanje izvan svojih lokalnih granica, već i stvaralačka, kreativna, pa i generacijska obnova, jer u sadašnjoj status quo situaciji koja vlada na planu autorske bajke u Republici Makedoniji - kao da se ništa se značajnije ne dešava u toj sferi, vlada zatišje (valjda pred novim i značajnijim promenama), letargija i, rekli bi, bekstvo od fantastike, nadrealnosti i historicizma, pa se književni točak više kreće kroz realistična, savremena i već utabana polja.

Samo se ponekad (incidentno) pojavi neka nova autorska bajka, jer se očigledno zaboravlja da je i sadašnjost preobražena prošlost i da nema budućnosti bez tradicije, bez dubljeg i temeljitijeg zagledavanja i sagledavanja pređenog puta. A, samo pisci koji praktiraju autorsku bajku, sa sigurnošću znaju koliko je ona podatljiva za pisanje, jer omogućava i širinu u zahvatu i slobodu u postupku. njena sveobuhvatnost, neiscrpljenost, privlačnost, čitljivost, pa i provokativnost i aktuelnost - sve su to odlične predispozicije i mogućnosti koje stoje pred budućim stvaraocima, istraživačima, pa i novim čitaocima...

Nakon isticanja osobenosti stvaranja bajke kao deo lektire kod evropskih, srpskih i makedonskih autora može se načiniti kraća kopmarativna analiza koja će sadržati sličnosti, razlike, razvojne procese, prožimanja, podudarnosti i slično.

Fakt je da je veliki udeo narodne bajke pretrpela autorska bajka, kao i da srpska, makedonska i ostale južnoslovenske bajke nisu bile imune na međunarodna preplitanja i uticaje, jer su deo ne samo evropske, već i svetske književnosti. Na sreću, oni su uvek ostajali autonomni, izražavajući pritom mentalitet i specifične karakteristike podneblja kome pripadaju.

Bajka je imala svoje preobražaje, uspone i padove, ali pošto duhovnih granica nema, srpska i makedonska autorska bajka uvek su bile u tesnoj uzajamnoj povezanosti i vezi, sa

veoma sličnim poetičkim načelima, glavnom problematikom, temama i motivima, stilskim i izražajnim elementima...

Slobodno se može reći da je njihov put bio skoro identičan, mada se srpska bajka brže i sveobuhvatnije razvijala i iznedrila je veći broj autora, koji su svojim stvaralaštvom prevazišle državne granice i ovenčali se internacionalnom slavom.

U ranijem periodu uglavnom oslonac je bio folklor, mitovi i legende, a kasnije i aktuelne i savremene teme. Autori bajki bavili su se prošlošću, ali i najsavremenijim tokovima življenja, obrazovanja i vaspitanja. njihove bajke su originalne, opisuju svoje junake i autentične čudesne predele, pa slobodno možemo reći da savremena bajka ni u jednom trenutku i u potpunosti se nije mogla odvojiti od narodne, veći dalje povezuje praiskonsko i savremeno.

Naše bajke nisu bukvalno trpele uticaje, te su kreativne sposobnosti većine pisaca došle do velikog izražaja. Pritom, uočavaju se slični ili isti motivi, funkcije junaka, kompozicija opisa ili struktura bajke, ali svaki autor u zavisnosti od svojih sposobnosti i vremena u kome živi, gradi svetove čudesnosti i stvara simbolični jezik bajke.

Mladi čitalac može da prepozna likove i događaje, slične postupke junaka, opise dramatičnih scena i putovanja kao i simbolične, figurativne i metaforične poruke darovitih bajkopisaca.

Lepota naših bajki je večita i neprolazna. Veliki je i nezamenjiv folklorni materijal, a neiscrpna je mašta i bogatstvo motiva u bajkama. Veliki broj naših bajki danas je dostupan deci i detinjstvu i na drugim kontinentima. Kreacija duha i stvaralačke veze produbljuju se i na evropskom i svetskom planu. Međusobni uticaji doprinose da bajka dobije nove sadržaje i tonove, da se osavremeni i prati zadovoljenje duha i znatiželje deteta. Ipak, i pored dosta sličnih verovanja i religije svojstvene slovenskoj mitologiji, naše bajke čuvaju svoju originalnost, jezik, izvornost, mentalitet, iskustvo, životnu mudrost, stečenu mišlju i radu.

Put razvoja bajke je dugačak, pa i pored globalnih uticaja, naše bajke obiluju posebnim principima i zakonima; autori svedoče o autonomnosti svog stvaralačkog postupka, sa dosad neotkrivenim i nepoznatim vrednostima, modelima i tehnikama pisanja; sa neobičnim

vizijama i autentičnim projekcijama budućnosti. Bajke su riznice uma i najbolje pokazuju koliko im ta višeslojnost značenja pomaže u razotkrivanju životnih zagonetki.

U okviru "regionalne komparativistike", najbolje se mogu uočiti analogije i veze, srodnosti i uticaji. Srpska i makedonska autorska bajka vremenski i prostorno su jako bliske. njihove se tradicije dopiru, pa čak možemo reći i podudaraju. Posmatrajući ih zajedno u jednu jedinu sintagmu, oni svoja različita iskustva harmonično usaglašavaju u značenju sa jednim dubljim smislom, koji ima svoju praktičnu referencijalnost, povezanu sa svetom u kojem živimo.

Regionalizam donosi ograničenost, nesvojstvenu komparativizmu, ali u praksi postoji centrifugalna usmerenost subjekata prema određenim regionalnim središtima, koji svoj izražaj i spokoj uvek nalaze u objedinjujućem jedinstvu globalne, a ne samo lokalne celine.

Književnost pretstavlja svetski razvojni proces međusobnih delovanja i uticaja, s nužnim poštovanjem prema različitostima koji se tretiraju kroz jedan progresivan dijalog. Naše tadašnje eks-jugoslovenske republike, a današnje posebne zemlje, izučavale su i pratile druge takozvane nematične literature, pa su se sasvim prirodno i spontano ukrštavale kulture, izjednačavale vrednosti svog i drugog, recepcije i literarne komunikacije, nezavisno od pripadnosti, jezičkog pisma ili uticaja između posebnih autora. Postojala je hmoologija između literature i društvene realnosti, kontakti, interakcija i međusobni uticaji u kulturi, forme koegzistencije, uzajamnosti i korelacije susednih književnosti.

Na balkanskim prostorima postoji multikulturalnost i interkulturalnost, kao aktivni suživot između različitih kultura. To znači da postoji međusobna povezanost i kauzalnost i u književnom pojavljivanju i delovanju. Najnovije tendencije govore o interdisciplinarnosti i otvorenosti prema kulturološkom pristupu i tumačenju. U južnoslovenskim okvirima preko različitih kulturnih aktivnosti, projekata, časopisa, monografija i različitih institucija nastavlja se proces razumevanja i prihvatanja razlika, otvorenosti i komunikativnosti literature, mnoštva nacionalnih i regionalnih oznaka, isprepletenih i združenih u niz kulturoloških doprinosa. Regionalne osobenosti i njihovi kulturološki identiteti su izvor bogatstva i potpore različitostima u kontinuitetu sveukupnosti. Književnost se kreće od nacionalnog ka globalnom, koje u sebe inkorporira regionalne karakteristike.

Književnost za decu na Balkanu dugo je krčila put do postizanja prave autentičnosti. Evidentan i nesalomljiv je bio primat književnosti za odrasle u čijem okviru se razvijala i književnost za decu, ali u vrlo skromnim razmerama. U Srbiji se je prevodio veći broj stranih dela, za razliku od Makedonije, gde su autori bili vezani za određeni geografski prostor, za konkretnu nacionalnu kulturu, za prošlost naroda, jednom rečju - za tradiciju. Književna dela uglavnom su bila dostupna samo čitaocima u svojim zemljama; autori su pisali knjige za decu uglavnom poučnog karaktera, te se za takvu literaturu može reći da je prikladna. Književnost za decu znatno je zaostajala u umetničkom smislu u odnosu na književnost za odrasle. Zbog istorijskih uslova na Zapadnom Balkanu, gde su narodi dugo bili pod vlašću različitih porobljivača, oni nisu mogli da se razvijaju slobodno u pogledu kulture. Tek na početku 19. veka doći će do buđenja nacionalne svesti i ostvarivanja nacionalnog identiteta i integriteta.

I književnost za decu kao i književnost za odrasle ima zajedničku matricu, a ta matrica je narodna književnost. Narodna lirska, a posebno epska pesma, kao i svi drugi vidovi usmenog stvaralaštva: uspavanka, bajka, legenda itd. - uticali su na razvoj svesti kako odraslih, tako i mladih. Vekovima su odrasli i mladi živeli s najrazličitijim oblicima narodnog stvaralaštva. Kod njih su oblici narodnog stvaralaštva (u tom okviru i bajka) kod mladih budili i poticali herojski duh, odvažnost, hrabrost, ljudsko dostojanstvo, buntovnost, istrajnost i humanost. Narodna književnost je bila prvi bukvar čovečnosti koji je mlade uvodio u život.

Kao što su se narodna i autorska književnost dodirivale i dopunjavale, tako i srpske i makedonske bajke, mada su se stvarale nezavisno i paralelno, uvek su bili u dosluhu, interakciji i korelaciji. Pošto je podneblje i jedne i druge sredine veoma blisko i slično - i teme i motivi su skoro istovetni. Svakako, ima velikih sličnosti, ali i razlika; podudarnosti, ali i specifičnosti, što govori da ni jedna nacionalna književnost nije identična sa drugom.

I u srpskoj i u makedonskoj bajci teme i elementi bajke su slični: pustolovine glavnih likova, avanturizam, maštovitost i slikovitost u opisima predela, fantastika, dinamika i dramatika radnje i sl. Sa puno moralisanja i didaktiziranja one karakteristike koje su zajedničke književnosti za decu i mlade u svim zemljama Zapadnog Balkana - to su obeležja ove književnosti i u Evropi. Ali, evropski uticaji uvek su bili izraženiji i prisutniji od naših - lokalnih i regionalnih, koji su se teško probijali i išli u obrnutom smeru.

Novo i modernije poimanje deteta i sveta detinjstva - to je bila osnova da književnost za decu i mlade preraste i bude umetnost. I pored svih identičnosti, postoje razlike u pristupu određenim temama, kao posledica specifičnih društvenih, političkih i kulturnih prilika u kojima su živeli i razvijali se narodi na prostoru Zapadnog Balkana.

Svaka nacionalna književnost, a u tim okvirima i književnost za decu i omladinu, (iz)borila se je za autonomnost, što je značilo svoje posebno mesto i značenje, pre svega u sopstvenoj sredini i regionalnom okruženju. Književnost namenjena najmlađoj i mladoj generaciji bila je isključivo vaspitno i obrazovno osmišljena, šta govori o njenom neizostavnom pedagoškom karakteru. Pritom, poezija ima primat u odnosu na ostale književne žanrove, a teme i motivi autora su: dete, detinjstvo, majka, porodica, priroda, životinje, biljke, rodoljublje, socijalni motivi, igra, škola itd.

U kasnijem periodu bilo je i romana sa elementima bajke, a i u bajci bilo je dubljih zalaženja u psihu deteta - izborom tema koje su aktuelne. Koristeći postavke, saznanja i iskustva pedagogije i psihologije, bajka je ostajala lepršava, duhovita, vedra i nagonila je mladog čitaoca da mašta.

U dvadesetom veku, srpska i makedonska bajka doživele su renesansu. nju su pisali i pesnici i pripovedači. Slično je bilo i u svetu, gde su je stvarali pisci (Sandberg, Singer, Kalvino, Turnije), ali i filozofi (Eskarpi, Kolakovski) i drugi.

Regionalni kontekst u sagledavanju književnih vrednosti ukazuje da svaka od balkanskih književnosti pojedinačno plaća danak globalnoj književnoj produkciji, pa je često na udaru marketinških egzibicija i pomodnosti, sa jedne strane, i neadekvatnog tretmana i omalovažavanja domaće knjige, sa druge strane. Po pravilu, strane knjige često su precenjene, a domaće, skoro uvek, potcenjene.

Današnja čitalačka publika, koja s pravom traži novo i nepoznato, i pored interneta i elektronskih medija, još uvek nema stalnu, tačnu i proverenu informaciju o aktuelnim knjigama, savremenim autorima i značajnim zbivanjima. U kontekstu proučavanja nacionalnih balkanskih književnosti i kultura, kao i u kontekstu komparativnih istraživanja književnosti balkanskih regiona, nisu naglašeni i nepremostivi problemi razumevanja, već poteškoće u redovnoj i uzajamnoj komunikaciji. Balkanski narodi, kao da žive i rade jedni

pored drugih, a ne jedni sa drugim, pa su problemi i propuštene mogućnosti zbog toga više od evidentne.

Na planu stvaranja slike o Drugom u balkanskim književnostima, značajno je prisustvo i velika uloga narodne i autorske bajke. Makedonska literatura za decu i mlade trudi se da u korak prati savremena kretanja u književnosti. Ona osluškuje puls savremenosti boreći se za svoje mesto u savremenom dinamičnom življenju. Prateći strujanja u književnosti ona je pod pozitivnim uticajem razvijenije srpske književnosti za decu i omladinu, kao svog starijeg brata, pri čemu se ostvaruje i saradnja makedonskih i srpskih autora, izdavača i istraživača.

Zadnjih godina, na makedonskom jeziku su objavljene nove knjige istaknutih srpskih autora za decu i mlade: Grozdane Olujić, Tiodora Rosića, ljubivoja Ršumovića, Radomira Andrića i drugih, dok se u kontinuitetu preobjavljaju lektirne knjige "Deca" - Ive Andrića i "Magareće godine" - Branka Ćopića.

KORIŠTENA LITERATURA

1. Adamčeska, Snežana (1994): *Metodski priračnik za učeničkata lektira (I-IV odelenie)*, Legis, Skopje.
2. *Antologija Žar ptica*, bajke narode sveta (2008): izabrao i uredio Dragan Lakićević, Srpska književna zadruga - Partenon, Beograd.
3. Bačanov, Petar i Bačanova, Cveta (2000): *Nastavata po makedonski jazik od I-IV oddelenie (priračnik za nastavnicite)*, Feniks, Skopje.
4. Betelhajm, Bruno (1979): *Značenje bajki*, Jugoslavija, Beograd.
5. Bjelica, Isidora (2010): *Bajke za decu XXI veka*, Stilos, Novi Sad.
6. Vukolić, Nikola (2000): *Bajke - metaforičko ogledalo svijeta*, časopis *Detinjstvo* br.1-2, Novi Sad.

7. Denić, Sunčica (2010): *Demistifikacija sveta u književnosti za decu*, časopis *Norma* br.1, Sombor.
8. Denić, Sunčica (2005): *Opšte i lično (ogledi o književnosti)*, Filip Višnjić, Beograd
9. Denkova, Jovanka (2009): *Savremena makedonska književnost za mlade - slika o jednom burnom mladalačkom postojanju*, časopis *Detinjstvo* br.4, Novi Sad.
10. Janevski, Slavko (1963): *Šećerna priča*, Mlado pokoljenje, Beograd.
11. Kajoa, Rože (1971): *Od bajke do Science Fiction*, *Književna kritika* br.5-6, Beograd.
12. Marinković, Simeon (1995): *Metodika kreativne nastave srpskog jezika i književnosti*, Kreativni centar, Beograd.
13. Marković, Slobodan @. (1970): *O kritici književnosti za decu*, Tribina Zmajevih dečjih igara, Novi Sad.
14. Marković, Slobodan Ž. (1987): *Bajke braće Grim i narodne pripovetke Vuka Karadžića (odnos prema izvornom materijalu)*, Treći program, Beograd.
15. Marković, Slobodan Ž. (2003): *Zapisi o književnosti za decu*, Beogradska knjiga, Beograd.
16. Marjanović, V. (1971): *Ogledi iz savremene književnosti za decu*, Beograd.
17. Madžunkov, Mitko (2009): *Roda jedinac i njegovo jato*, *Sarajevske sveske* br. 23/24, preveo sa makedonskog: Nenad Vujadinović
18. Olujić, Grozdana (2010): *San i bajka su lepše lice stvarnosti*, intervju, časopis *Žena*, Beograd.
19. Petkovska, Blagica (2008): *Metodika na kreativnata nastava po predmetot makedonski jazik vo nižite oddelenija vo osnovnoto učilište*, Magor, Skopje.
20. Petkovska, Blagica (2008): *Nastava književnosti i suvremene metode i tehnike čitanja i pisanja u nižim razredima osnovne škole*, Međunarodni naučni skup - Zagreb.

21. Petreski, Hristo; Arsovska, Tamara; Prokopiev, Aleksandar; Tocinovski, Vasil; [eleva, Elizabeta (2001): *Nova lektira za osnovnitate učilišta*, Feniks, Skopje.
22. Petrović, Tihomir (2007): *Istorija srpske književnosti za decu*, Novi Sad.
23. Prop, Vladimir Jakovljević (1990): *Historijski korijeni bajke*, Svjetlost, Sarajevo.
24. Prop, Vladimir Jakovljević (1982): *Morfologija bajke*, Prosveta, Beograd.
25. Radović, Dušan (2006): *Dete i knjiga*, u: Baš svašta. Sabrani spisi, priredio Miroslav Maksimović, Zavod za učenike i nastavna sredstva, Beograd.
26. Ristić, Branko S. (2006): *Recepcija književnosti za decu*, Kraljevo.
27. Самарџија, Snežana (1997): *Поетика усмених прозних облика*, Народна књига, Beograd.
28. Smiljković, Stana (2006): *Atorska bajka*, Učiteljski fakultet, Vranje, 2006.
29. Smiljković, Stana, Milinković, Miomir (2010): *Metodika nastave srpskog jezika i književnosti*, Učiteljski fakultet, Užice, Učiteljski fakultet, Vranje.
30. Smiljković, Stana (2002): *Nastava srpskog jezika i književnosti, knjiga 1*, Učiteljski fakultet, Vranje.
31. Smiljković, Stana (2005): *Nastava srpskog jezika i književnosti, knjiga 2*, Učiteljski fakultet, Vranje.
32. Smiljković, Stana (2009): *Knjiga za decu - otvoreni sistem znakova i značenja*, časopis *Detinjstvo* br.3, Novi Sad.
33. Smiljković, Stana (2008): *Žanrovi u bajkama Grozdane Olujić*, časopis *Detinjstvo* br.4, Novi Sad.
34. Smiljković, Stana; Janjić, Marina (2008): *Novo čitanje pesama za decu Grigora Prličeva*, časopis *Detinjstvo* br.4, Novi Sad.
35. Smiljković, Stana (2008): *Čudesno, fantastično i realno u bajkama (po Cvetanu Todorovu, Karlu Gustavu Jungu, Vladimiru Propu i Brunu Betelhajmu)*, časopis *Detinjstvo* br.1-2, Novi Sad.

36. Smiljković, Stana (2001): *Impulsi evropske autorske bajke i njihovo kreativno korišćenje u bajkama jugoslovenskih i srpskih pisaca*, časopis *Detinjstvo* br.1-2, Novi Sad.
37. Smiljković, Stana (1999): *Bajka Desanke Maksimović- velika pozornica života*, časopis *Detinjstvo* br.1, Novi Sad.
38. Smiljković, Stana (2011): *Vaspitač i učitelj kao inovatori u prepoznavanju i razvijanju kreativnih osobina dece*, Međunarodni naučni skup Daroviti u procesu globalizacije, zbornik 16, Vršac.
39. Smiljković, Stana (2007): *Kreativnost učitelja i učenika u tumačenju školske lektire*, časopis *Norma* br.2-3, Sombor.
40. Smiljković, Stana (2006): *Inovacijski elementi u Andersenovoj bajci*, časopis *Norma* br.2-3, Sombor.
41. Smiljković, Stana (2007): *Fantastično-čudesne predstave događaja i likova u bajkama Grozdane Olujić*, časopis *Detinjstvo* br.1-2, Novi Sad.
42. Spasevski, Mito (2007): *Literatura za deca*, Autoprint, Skopje.
43. Spasevski, Mito (2008): *Vospitno-obrazovni (i metodski) aspekti na kulturata na govorot*, Autoprint, Skopje.
44. Spasevski, Mito (2008): *Sovremena makedonska poezija za deca*, Mikena, Bitola.
45. Spasevski, Mito (2007): *Analitički studii i opservacii za literaturata za deca*, Studentski zbor, Skopje.
46. Spasevski, Mito (2009): *Pozitivnoto profiliranje na detskata ličnost niz obrazecot na literaturnite dela*, Međunaroden naučen sobir, Učiteljski fakultet - Vranje.
47. Spasevski, Mito (2009): *Utjecaj medija, dječjih časopisa i drugih subjekata na razvoj govora i jezika*, Međunarodni naučni skup - Zagreb.
48. Stojanović, Buba (2009): *Savremeni pristup narodnoj književnosti u mlađim razredima osnovne škole*, Učiteljski fakultet, Vranje.

49. Stručna rasprava (2008), *Makedonskiot jazik vo praktikata*, Filološki fakultet - Skopje, Dom na prosvetni rabotnici na Makedonija - Skopje, OU Blaže Koneski - Prilep, Prilep. 50.
Cepenkov, Marko (2011): Siljan Štrkot, Feniks, Skopje.

PR
DIOGEN pro kultura
<http://www.diogenpro.com>

DO NOT COPY